

222. Bijbelstudie over DE UITTOCHT UIT EGYPTE Y'TZIAT MITZ'RAYIM

יציאת מצרים

Deel 6: Als ratten in de val?

De Uittocht uit Egypte is één van de meest bekende verhalen uit de Bijbel, maar het is ook een gebeurtenis waarover de meningen het meest uiteenlopen, juist omdat het zo cruciaal is voor het juiste begrip van andere belangrijke gebeurtenissen, die hierop gebaseerd zijn. Zo is er een verschil van mening of het pesachlam in de avondschemering bij het begin of bij het einde van de 14^e Nisan werd geslacht, of de uittocht in de nacht van de 14^e of van de 15^e Nisan heeft plaatsgevonden, of Moshe [Mozes] wel of niet in dezelfde nacht bij de farao is geweest, of de uittocht wel of niet in dezelfde nacht heeft plaatsgevonden, of de Israëlieten vanuit Ra'am'ses in oostelijke of in zuidelijke richting zijn getrokken en of de oversteek door de Rietzee in de Golf van Suez of in de Golf van Aqaba heeft plaatsgevonden. Op al deze en nog vele andere vragen zal ik met de inzichten die de Eeuwige mij heeft aangereikt alsook aan de hand van de Hebreeuwse grondtekst en vertalingen van inscripties in hiërogliefen en andere historische bronnen, verslagen van archeologische opgravingen, en nauwkeurig bestuderen en analyseren van satellietfoto's proberen, antwoorden te vinden. Een enorme tijdrovende klus met een hele uitzoekerij dus. Ik wil u derhalve bij voorbaat mijn excuses aanbieden voor het geval dat het in sommige gevallen misschien meer op een geschiedenisles of een wetenschappelijk werk lijkt dan op een bijbelstudie, maar ik wil erop wijzen dat de historische en geografische details zeer belangrijk zijn om het bijbelse verslag op de juiste wijze te kunnen begrijpen en ons te kunnen inleven in de situatie waarin de Israëlieten zich destijds bevonden. Tenzij anders vermeld maak ik in deze studiereeks gebruik van de Tanach, de Joodse versie van de Nieuwe Bijbelvertaling, met de Hebreeuwse namen en termen echter in de internationale spelling.

De bedoeling van de routewijziging

“De farao zal denken dat jullie de weg kwijt zijn geraakt en de woestijn niet meer uit kunnen komen. Ik zal ervoor zorgen dat hij onverzettelijk blijft, zodat hij jullie achtervolgt, en dan zal Ik Mijn majesteit tonen door de farao en zijn hele leger ten val te brengen. Dan zullen de Egyptenaren beseffen dat Ik de Eeuwige ben!” (שׁמֹרָה Sh'mot [Exodus] 14:3-4).

De vorige keer had Moshe aan zijn volk al uitgelegd wat de bedoeling van de routewijziging was door hen te vertellen wat de Eeuwige aan hem had geopenbaard. Dus als de Israëlieten goed hadden geluisterd, dan zouden ze begrepen moeten hebben dat alles wat hierna zou gebeuren, deel uitmaakt van G'ds plan om hen veilig naar de overkant te brengen en hun achtervolgers te vernietigen. Ze hoefden zich dus eigenlijk nergens druk om te maken, maar zich gewoon als lokaas laten gebruiken en rustig af te wachten wat de Eeuwige verder zou laten gebeuren. Dat ze nu zelf ingesloten zaten tussen de zee aan de ene kant en Mig'dol, Pi-Hachiroth en Ba'al-Tz'fon aan de drie andere kanten met een kleine opening ertussen die heel makkelijk door de Egyptenaren kon worden geblokkeerd, leek in eerste instantie weliswaar op een valstrik voor hen zelf, maar diende in werkelijkheid als een hinderlaag voor de farao en zijn leger. Volgens Zijn voorspelling zou Hij er zelf voor zorgen, dat de farao hen hardnekkig en vooral blindelings zal achtervolgen en Hij zei er ook meteen bij hoe dit zal aflopen: *“Wanneer Ik hem met zijn hele legermacht versla, zal Ik Mijn roem vergroten!”* (Groot Nieuws Bijbel).

Dat zo'n groot en sterk leger achter hen aan zou komen, hen zou inhalen en hen de pas zou afsnijden hoefde voor de Israëlieten helemaal geen reden zijn om bevreesd te raken als ze goed opgelet hadden, want dat was nu juist G'ds bedoeling om aan de Egyptenaren te laten zien wie Hij is! Alles verliep precies volgens Zijn plan, want Hij zei al van tevoren, dat Israël's terugkeer van Etam naar Pi-Hachiroth de farao tot de verkeerde gevolgtrekking zou brengen, dat

het volk verdwaald was en nu ingesloten zat tussen de bergachtige wildernis en de Rietzee waardoor het een gemakkelijk prooi voor hem zou zijn. Dit was precies wat de Eeuwige hem wilde laten geloven. Om dit ook echt geloofwaardig te laten lijken moest Moshe de Israëlieten leiden op een manier die verward uitzag. En de farao trapte erin!

De farao had spijt van zijn eerdere beslissing

“Toen aan de farao, de koning van Egypte, bericht werd dat het volk gevlucht was, kregen hij en zijn hovelingen spijt. Hoe konden we Israël zomaar laten vertrekken! zeiden ze. Nu zijn we onze slaven kwijt!” (שמורת) Sh'mot [Exodus] 14:5).

Sommigen leggen deze tekst zo uit, dat de farao meteen van gedachten veranderde nadat aan hem verteld werd dat de Israëlieten vertrokken waren en dat zijn instelling met betrekking tot hun vrijlating opeens volledig was gewijzigd. Zij wekken daarmee de indruk, dat de farao het eerst wel prima vond dat zijn voormalige slaven mochten vertrekken en nu opeens niet meer! Het lijkt daardoor alsof hij zich nu pas realiseerde dat hij zijn goedkoopste arbeidskrachten kwijt was, hetgeen beslist een zware slag voor de economie van Egypte moet zijn geweest en dat hij daarom boos was op zichzelf, dat hij hun verlof gegeven had om zijn land te verlaten en dat zij dus met zijn toestemming voorgoed waren vertrokken. En vooral bij dat laatste heb ik zoal mijn twijfels, want ik ben er namelijk niet helemaal van overtuigd dat het ooit zijn bedoeling was om de Israëlieten voorgoed vrij te laten.

Ik ben daarom van mening, dat de farao helemaal niet van gedachten veranderd was, maar dat hij zich juist bedrogen voelde toen hij vernam dat zij gevlucht waren, omdat hij er wellicht van uitging, dat de Israëlieten na drie dagen weer terug zouden komen. Dat en niets anders had hij waarschijnlijk in gedachten toen hij na de tiende plaag uiteindelijk zijn toestemming gaf om te vertrekken. Men zou daar tegenin kunnen werpen dat het meegeven van gouden en zilveren voorwerpen door hun burens toch eerder op een definitief vertrek wijst, maar wie zegt dat het Egyptische volk op dat moment kon weten dat er slechts sprake was van een tijdelijk vertrek? Het is namelijk best mogelijk dat de farao aan zijn onderdanen alleen maar liet meedelen dat de Israëlieten met zijn toestemming mochten vertrekken, zonder verdere uitleg. Er staat immers nergens geschreven dat hijzelf en zijn hovelingen eveneens goud en zilver aan de Israëlieten zouden hebben meegegeven. Ik denk dus niet dat iedere Egyptenaar ervan op de hoogte was dat Moshe de farao herhaaldelijk had verzocht, om zijn volk slechts drie dagreizen ver de woestijn in te laten trekken om de Eeuwige daar te aanbidden.

Dat was namelijk precies wat de Eeuwige aan Moshe opgedragen had toen Hij hem naar Egypte terugstuurde en tegen hem zei: *“Je zult bij de oudsten van Israël gehoor vinden, en dan moet je samen met hen naar de koning van Egypte gaan. Zeg hem dat de Eeuwige, de G'd van de Hebreëën, naar jullie toe gekomen is, en vraag hem toestemming om drie dagreizen ver de woestijn in te trekken om de Eeuwige, jullie G'd, offers te brengen. Ik weet dat de koning jullie dat niet zal toestaan, tenzij hij daartoe met harde hand wordt gedwongen. Daarom zal Ik met krachtige hand ingrijpen en Egypte straffen, Ik zal er wonderbaarlijke daden verrichten, en dan zal hij jullie laten gaan!” (שמורת) Sh'mot [Exodus] 3:18-21).* Als de farao volgens deze tekst met harde hand zal worden gedwongen om hen te laten gaan, dan lijkt het mij niet meer dan logisch dat hij de straffen slechts zal wijten aan zijn weigering om drie dagreizen de woestijn in te trekken, want van een definitief vertrek had Moshe helemaal niets tegen hem gezegd.

Meteen na zijn terugkeer uit Mid'yan ging Moshe in gehoorzaamheid aan zijn opdracht voor de eerste keer samen met zijn broer Aharon bij de farao en zei: *“De G'd van de Hebreëën is naar ons toe gekomen. Sta ons toe drie dagreizen ver de woestijn in te trekken om de Eeuwige, onze G'd, daar offers te brengen. Anders treft Hij ons met de pest of met het zwaard! Maar de koning van Egypte zei: Moses en Aäron, hoe durft u het volk van zijn werk af te houden? Vooruit, aan het werk!” (שמורת) Sh'mot [Exodus] 5:3-4).*

De tweede keer dat de drie dagreizen genoemd werden was toen Moshe en Aharon door de farao ontboden werden omdat zijn land door de steekvliegen geteisterd werd. Als voorwaarde om aan die plaag een einde te maken zei Moshe wederom: *“Sta ons toe om drie dagreizen ver de woestijn in te trekken om daar aan de Eeuwige, onze G'd, offers te brengen, zoals Hij ons heeft opgedragen! Ik laat u gaan, zei de farao, dan kunt u de Eeuwige, uw G'd, in de woestijn*

offers brengen. Alleen, u mag niet te ver weg gaan. En bid voor mij!" (שְׁמוֹת Sh'mot [Exodus] 8:23). De farao stemde dus daarin toe en de steekvliegen verdwenen, niet één bleef er over! Maar dan lezen we opeens in vers 28: *"Toch weigerde de farao ook dit keer hardnekkig het volk te laten gaan."*

Toen hij na de laatste plaag dan uiteindelijk wel zijn toestemming gaf ging hij er dus volgens mij van uit, dat het ook bij dit verzoek om te vertrekken alleen om de reeds eerder genoemde drie dagreizen ging en niet om een definitief vertrek uit Egypte. Maar toen zijn spionnen, die hij gestuurd had om te kijken wat de Israëlieten na die drie dagen zouden doen, bij hem terugkwamen met het slechte nieuws dat Moshe en zijn volk geen intentie hadden om terug te keren naar de slavernij, voelde hij zich belazerd en kreeg er spijt van dat hij de Israëlieten had vrijgelaten. Het begreep dus meteen, dat het hun helemaal niet om die drie dagreizen ging, maar dat ze letterlijk gevlucht waren! Dat maakte hem razend!

Ik zie dit bevestigd in Het Boek. Daarin wordt vers 5 van hoofdstuk 14 op de volgende wijze vertaald: *"Toen Farao hoorde dat de Israëlieten waren gevlucht en helemaal niet van plan waren na drie dagen te stoppen, draaiden hij en zijn dienaren om als een blad aan de boom en zeiden: Wat hebben we gedaan? We hadden die slaven nooit moeten laten gaan!"*

Toch als de farao ervan uitging dat de Israëlieten niet verder dan drie dagreizen de woestijn zouden ingaan, dan stelt dit de voorstanders van de Nuwayba-oversteek voor de moeilijke uitdaging om uit te leggen hoe de spionnen vanaf zo een grote afstand dwars door het hele Sinaï-schiereiland de farao dan zo snel van Israël's terugkeer naar Pi-Hachiroth op de hoogte konden brengen en dat hij de vluchtelingen daar dan zelfs ook nog op tijd had kunnen inhalen? Wij praten hier over ruim 400 kilometer! Zij beweren immers, dat zowel Etam alsook Pi-Hachiroth aan de oostkant van het Sinaï-schiereiland liggen, aan de Golf van Aqaba! Dat wil dus zeggen, dat de spionnen eerst 400 kilometer moesten afleggen om de farao het slechte nieuws te brengen en dat deze daarna zelf ook weer 400 kilometer moest afleggen om de Israëlieten te achtervolgen. Dat zijn bij elkaar 800 kilometer! Dit lijkt mij binnen de beschikbare tijd volstrekt onmogelijk en ook om deze reden kan de Nuwayba-theorie volgens mij niet kloppen. Ik kom daar straks nog wat uitgebreider op terug.

Hoe dan ook, de farao begreep maar al te goed, dat zijn voormalige slaven echt niet terug zouden komen en misschien begon men in Egypte inmiddels de economische impact te voelen die ontstaan was door het verlies van de Hebreeuwse slavenarbeid en zowel hijzelf alsook de hovelingen werden toornig op zichzelf en vroegen zich luidkeels af: *"Wat hebben we gedaan? Hoe konden we zo stom zijn om onze slaven te laten gaan?"* Op zich was dit natuurlijk een vreemde en domme vraag, want het was tenslotte niet moeilijk om daarvoor tien goede redenen te bedenken: de tien plagen! Toch hoewel er dus alle reden voor was dat zij de Israëlieten hadden laten trekken, kregen ze daar achteraf toch wel spijt van omdat ze het profijt van de slavenarbeid kwijt waren en nu voor vervanging moesten zorgen. Blijkbaar begon bij hen de herinnering aan de plagen nu al te vervagen. Dit laat zien hoe snel men vaak vergeet wat G'd gedaan heeft.

De farao mobiliseerde zijn strijdkrachten

"De farao liet zijn strijdwagen inspannen en verzamelde zijn krijgsvolk. Hij nam de zeshonderd beste wagens van Egypte mee, en ook alle andere, stuk voor stuk bemand met officieren!" (שְׁמוֹת Sh'mot [Exodus] 14:6-7). Het Boek: *"Farao liet zijn rijtuig inspannen en zette de achtervolging in aan het hoofd van zijn zeshonderd beste strijdwagens met hun volledige gevechtsbemannings!"*

Josephus Flavius gaat daar in zijn werk "Antiquitates Judaicae" heel gedetailleerd op in en heeft het daarin niet alleen over zeshonderd strijdwagens, maar ook over vijftigduizend ruiters en zelfs tweehonderdduizend man voetvolk, allemaal zwaar gewapend. Of dat echt waar is weet ik natuurlijk niet, maar vooral dat laatste durf ik te betwijfelen in het geval van de Aqaba-theorie, want de farao zal volgens mij zeer zeker geen voetvolk meegenomen hebben voor een stevige mars van 400 kilometer omdat hij nogal haast had om de vluchtelingen te achtervolgen, te onderscheppen en terug te voeren in de slavernij. Voor zijn snelle strijdwagens en ruiters daarentegen zou het niet zo moeilijk zijn om de langzaam trekkende Israëlieten in te halen,

vooral niet omdat zij bij Etam ook nog rechtsomkeert hadden gemaakt en uiteindelijk bij Pi-Hachiroth als het ware op een doodlopende weg waren vastgelopen.

Aangespoord door deze gedachte zette de farao vol vertrouwen de achtervolging in met zijn elitekorps op zeshonderd geselecteerde strijdwagens en alle andere met officieren bemande strijdwagens van Egypte alsook zijn ruitery. Uit het inzetten van zijn beste militaire middelen blijkt een uiterste inspanning van zijn kant, om de gevluchte slaven terug te halen. Dat was zijn hoogste prioriteit op dat moment.

De farao achtervolgde de Israëlieten

“De Eeuwige zorgde ervoor dat de farao, de koning van Egypte, onverzettelijk bleef, zodat hij de achtervolging van de Israëlieten inzette, die onbevreesd vertrokken waren!” (שמרת) Sh'mot [Exodus] 14:8). Groot Nieuws Bijbel: *“De Eeuwige maakte dat de farao hardnekkig de achtervolging inzette. Maar de Israëlieten trokken vastberaden voort!”*

Zoals Hij aan Moshe voorspeld had verhardde de Eeuwige het hart van de farao, die de plagen blijkbaar nu al vergeten was, die zijn land en volk geteisterd hadden en waarmee de Eeuwige hem liet zien en voelen waartoe Hij in staat is. Brullend van woede en hijgend naar wraak voor zijn vernedering joeg hij de kinderen van Israël achterna, die onder de machtige bescherming van hun eigen G'd vertrokken waren.

De farao kon aan niets anders meer denken dan zijn woede en haat op hen te richten! Het is daarom nog maar zeer de vraag of hij hen werkelijk in de slavernij teruggevoerd zou hebben als hij ze te pakken kreeg of een bloedbad onder hen zou hebben aangericht. Gezien hun angstige reactie verwachtten de Israëlieten blijkbaar het laatste toen ze hem met zijn troepen in een grote stofwolk zagen aanstormen!

De farao haalde de Israëlieten in

“De Egyptenaren achtervolgden hen, en haalden hen in bij Pi-Hachiroth, waar het volk van Israël zijn kamp had opgeslagen, dicht bij de zee, tegenover Ba'al-Tz'fon!” (שמרת) Sh'mot [Exodus] 14:9). Groot Nieuws Bijbel: *“Het Egyptische leger achtervolgde de Israëlieten met alle paarden, wagens en ruiters van de farao en haalde hen in bij Pi-Hachiroth tegenover Ba'al-Tz'fon. Daar, bij de zee, hadden de Israëlieten hun kamp opgeslagen!”*

De farao en zijn leger haalden de Israëlieten al gauw in op de plaats waar de Eeuwige hen had opgedragen hun kamp op te slaan: op de brede kuststrook vanaf Ra's al-'Adabiyah in het noorden tot aan de Jabal al-Jalalah in het zuiden, die zij hadden bereikt via de smalle pas die vanuit Suez daar naartoe leidt met de rotswanden van de Jabal 'Ataqah aan hun rechterkant en de in de Golf van Suez uitstekende kaap Ra's al-'Adabiyah aan hun linkerkant. Dat is wat in de Bijbel Pi-Hachiroth genoemd wordt. Aansluitend aan de Jabal 'Ataqah vormden de berghoogten van de Jabal al-Kaaliya, de Jabal Umm Zaytah en de Jabal ar-Ramlayah vanuit het noorden gezien aan de rechterkant van het kamp een natuurlijke omheining, die met het Bijbelse Migdol geïdentificeerd kan worden en precies tegenover de zee ligt, die de linkerkant van het kamp begrenste. De zuidelijke kant werd volgens de Bijbel gemarkeerd door Ba'al Tz'fon, waarbij men aan de Jabal Umm Risays en de nog hogere Jabal al-Jalalah moet denken. Met al deze bergketens was de gehele westzijde van de vlakte waarin de Israëlieten kampeerden, voor hen afgesloten, met uitzondering van enkele relatief smalle doorgangen en nauwe bergpassen in de richting van Memphis, die voor zo een grote menigte van meer dan twee miljoen mensen inclusief de bejaarden, kinderen, wagens en vee moeilijk begaanbaar waren, echter weinig mogelijkheid voor een grootscheepse ontsnapping boden. Daardoor was een vluchtpoging van deze doodlopende weg door een natuurlijke uitweg onmogelijk.

Alleen de pas waardoor zij hier gekomen waren, was breed genoeg om de tocht van een grote groep mensen mogelijk te maken en juist deze enige uitweg werd nu door de farao, die ze in de rug achtervolgde, gebruikt om hen te onderscheppen. De farao liet zijn troepen oprukken in de brede vlakte die net ten noorden van de Jabal 'Ataqah ligt, terwijl de kust ten oosten van deze berg aanzienlijk smaller wordt. In zijn ogen hebben de Israëlieten daarom een grote fout

gemaakt om bij hun vlucht voor hem door deze smalle doorgang de open vlakke bij de zee binnen te gaan waardoor ze nu geheel in zijn macht waren.

Zoals reeds eerder vermeld lijkt deze locatie aan de Golf van Suez mij een stuk logischer en aannemelijker dan een veronderstelde locatie aan de Golf van Aqaba, want het lijkt mij volstrekt onmogelijk, dat de farao in de korte tijd die de Israëlieten nodig hadden om Etam te verlaten en in Pi-Hachiroth aan te komen erin zou slagen om met zijn strijdwagens en ruiters het hele Sinaï-schiereiland over te steken en de vluchtelingen dan zo'n 400 kilometer verderop aan de andere kant alsnog zou inhalen! Sowieso lijkt het mij ook zeer ongeloofwaardig, dat het volk Israël deze afstand binnen drie dagen afgelegd zou hebben. Volgens de voorstanders van deze theorie voerde hun tocht immers in een min of meer diagonale koers vanuit Goshen door de Sinaïwoestijn naar het wadi-kloofsysteem dat naar de oversteekplaats van het Nuwayba-strand aan de Golf van Aqaba leidt. Vierhonderd kilometer is een behoorlijke afstand om te voet zonder vervoermiddel af te leggen. Wat dacht u hoe lang de Israëlieten erover gedaan zouden hebben als de gebeurtenissen in de bovenstaande bijbelteksten daadwerkelijk aan de Golf van Aqaba zouden hebben plaatsgevonden?

Nemen we even de Nijmeegse Vierdaagse ter vergelijking, die drie dagelijks af te leggen afstanden kent: 30, 40 en 50 kilometer, afhankelijk van de leeftijd en het geslacht van de deelnemers. Zelfs de snelste lopers met 50 kilometer per uur zouden daar minimaal 8 dagen over hebben gedaan en de langzaamste met een afstand van 30 kilometer per dag ruim 13 dagen! Die vergelijking gaat natuurlijk niet helemaal op, want aan de Vierdaagse mogen alleen mensen deelnemen die een goede conditie hebben, hetgeen bij een groot deel van de Israëlieten zeer zeker niet het geval was. Daarom ga ik ervan uit, dat zij met al die bejaarden en kinderen onder gelijke omstandigheden sowieso minder dan 10 kilometer per dag zouden hebben afgelegd. Met een menigte van zo'n 2 miljoen mensen zou het ook nog een groot deel van een dagreis hebben gekost voordat de mensen die helemaal achterin liepen zouden eindigen waar de mensen vooraan begonnen, als u begrijpt wat ik bedoel. De stoet zou dus vele kilometers lang geweest zijn. Maar ook de omstandigheden zijn uiteraard niet vergelijkbaar, want op de Nederlandse wegen is het toch een stuk makkelijker lopen dan over de zandduinen in de woestijn en door de nauwe rotsravijnen en steile bergpassen. Vooral wat dit laatste betreft zou dat alleen maar enorm zijn verergerd als de Israëlieten door het extreem smalle bergachtige zuidoosten van de Sinaï zouden zijn getrokken op weg naar Nuwayba.

Daar komt nog bij, dat het tempo van de Israëlieten niet alleen door de mensen die slecht ter been waren werd bepaald, maar ook door de vele kudden dieren die ze meegenomen hadden. De runderen, schapen en geiten hebben doorgaans niet zo'n haast, en vooral niet als ze dan ook nog grote afstanden moeten afleggen. Ze nemen de tijd om te lopen. Daarnaast hadden ze ook nog tijd nodig om regelmatig te grazen en te drinken voor zover dat mogelijk was in deze droge wildernis. Op sommige dagen zouden ze met hun kudden dus hooguit 5 kilometers afgelegd hebben. Ik vraag mij sowieso al af hoe de Israëlieten zo een grote hoeveelheid vee van voldoende voedsel en water konden voorzien op zo'n lange en haastige woestijnreis als de oversteek pas daarna had plaatsgevonden? De vele pleisterplaatsen die in Exodus en Numeri genoemd worden mogen wij in dit geval dus niet meetellen, want die bevonden zich volgens de aanhangers van deze theorie immers niet op het Sinaï-schiereiland, maar in Saudi-Arabië. Als Sukot volgens hen de laatste halte in Egypte was en Etam zich aan de Golf van Aqaba bevond, de beide plaatsen die in Exodus 13:20 en Numeri 33:6 in één ademtocht worden genoemd, dan wordt de hele tocht dwars door het Sinaï-schiereiland gewoon overgeslagen en verder nergens vermeld alsof het niets voorstelde. Dat alleen al zou bij iedereen de alarmbellen moeten laten rinkelen dat hier iets niet klopt!

En dan komen we nu weer terug bij de farao. We hebben al gezien dat de Israëlieten onmogelijk binnen drie dagen in Nuwayba konden zijn, want daar hadden ze met hun vee minimaal 40 dagen of zelfs langer voor nodig. Om nog maar te zwijgen over de vraag hoe ze al hun vee op zo'n lange tocht in leven hadden gehouden. Hetzelfde probleem zouden de Egyptenaren namelijk ook gehad hebben met hun paarden, met dat verschil dat het vee van de Israëlieten geen enkele grasspriet meer voor de paarden van de ruiters en de strijdwagens zouden hebben overgelaten. En eerlijk gezegd kan ik mij niet voorstellen dat de Egyptische soldaten in hun haast voldoende voer en water voor hun paarden zouden hebben meegenomen voor een race van 400 kilometer over het Sinaï-schiereiland! Dit zijn allemaal dingen die mij

laten zien dat de hele Aqaba-theorie niet erg aannemelijk is. Als Pi-Hachiroth daarentegen aan de noordwestelijke kant van de Golf van Suez lag, waar ik dus van uitga, dan had de farao in een mum van tijd met zijn ruitery en strijdswagenleger daar ter plekke kunnen zijn. Zoals ik reeds eerder heb opgemerkt moeten we daarbij wel rekening houden met het feit, dat de Golf zich in die tijd verder naar het noorden uitstreekte tot aan de Bittermeren en dat Pi-Hachiroth zich toen zo ver van het uiteinde van de Golf van Suez bevond, dat het voor de farao geen optie was om met zijn strijdwagens en ruiters een boog om het uiteinde van de Golf te maken met het doel, de Israëlieten aan de andere kant te onderscheppen.

De Israëlieten voelden zich als ratten in de val

“Toen de Israëlieten de farao zagen naderen, met al zijn paarden, wagens en ruiters en al zijn voetvolk, werden ze doodsbang en riepen ze de Eeuwige luidkeels om hulp!” (שְׁמוֹת Sh'mot [Exodus] 14:10). Willibrordvertaling: *“Toen de farao naderde, zagen de Israëlieten ineens dat de Egyptenaren hen achterna gekomen waren. Hevige angst maakte zich van hen meester en zij riepen luid tot de Eeuwige!”*

Toen de Egyptenaren dichterbij kwamen en de kinderen Israëls bespeurden dat de farao hen zo wraakzuchtig najoeg, werden ze erg bang. De aanblik van het zwaargewapende Egyptische leger dat zich naar hen toe haastte, veranderde hun vastberadenheid in verlamme angst. Hun angsten begonnen zelfs paniek te veroorzaken. Vanuit menselijk standpunt gezien was het natuurlijk niet meer dan logisch dat ze zo bang werden, want ze waren voortvluchtig en hebben waarschijnlijk de wreedheden vaak genoeg met eigen ogen gezien, die weggelopen slaven moesten ondergaan als ze gepakt werden. Ze konden de naderende strijdwagens en ruiters van de farao aan de noordkant zien, maar keken tegelijkertijd ook aan tegen de torenhoge berghellingen in het westen en zuiden en de Rietzee aan de oostkant. Als men leest dat de farao in vers 3 dacht, dat de woestijn de Israëlieten had ingesloten, dan maakt men vaak de denkfout door te veronderstellen, dat met de woestijn een vlakke zandwoestijn met hoge zandheuvels zoals de Sahara bedoeld zou zijn, maar we moeten niet vergeten, dat ook kale rotsen met steile berghellingen deel kunnen uitmaken van een woestijn en precies dat was hier het geval. Om elke misverstand daaromtrent te vermijden hebben sommige vertalers ervoor gekozen, het woord ‘wildernis’ te gebruiken voor het Hebreeuwse מִדְּבָר mid'bar in plaats van ‘woestijn’. Aan elke kant was er een muur van bergen die bij de zee eindigden en de enige vluchtweg hadden hun achtervolgers geblokkeerd, waardoor ze volledig omsingeld waren. Strategisch gezien bevonden de Israëlieten zich dus in een zeer ongunstige positie. Zij zaten vast tussen de Rietzee, de wildernis en de Egyptenaren en leken geen kans te hebben om te ontsnappen. Zij kregen het idee dat Moshe zijn eigen volk geleid heeft in wat voor hen een val leek. In werkelijkheid liet de Eeuwige Moshe in Etam met opzet naar het zuiden afbuigen naar de kustvlakte langs de Rietzee ten zuiden van Pi-Hachiroth om juist de farao daar in een val te lokken. Maar dat waren ze blijkbaar alweer vergeten. Moshe deed dus gehoorzaam wat de Eeuwige bevolen had en de farao hapte het aas.

Voor de Israëlieten was er ogenschijnlijk geen andere uitweg om te ontsnappen dan de pas waardoor ze waren binnengekomen, maar die was door het Egyptische leger afgesloten. Menselijk gesproken hadden de getrainde soldaten al gauw korte metten kunnen maken met de grotendeels ongewapende voortvluchtige slaven, van wie niet verwacht kon worden dat ze enig verzet zouden kunnen bieden. De militaire superioriteit van de vijand en hun eigen zwakheid waren de Israëlieten wel bekend, al waren zij zelf nog zo talrijk, maar zij waren allen te voet en dus geen partij tegenover paarden, ruiters en strijdwagens, de meesten van hen ongewapend en sowieso ongeïfend, moe en afgemat, en dan ook nog door de ligging van hun kamp volledig ingesloten, zodat geen ontsnapping mogelijk was.

De Romeins-Joodse geschiedschrijver Flavius Josephus beschreef, dat de Israëlieten door bergkammen waren omsingeld, die bij de oevers van de Rode Zee eindigden: *“Toen nu de Egyptenaren de Hebreeërs hadden ingehaald, bereidden zij zich voor om tegen hen te strijden, en in dichte drommen dreven zij hen in het nauw; want het aantal dat hen achtervolgde was zeshonderd strijdwagens, met vijftigduizend ruiters en tweehonderdduizend man voetvolk, allemaal gewapend. Ze hadden ook alle doorgangen bezet waarlangs de Hebreeërs aan hen*

hadden kunnen ontsnappen, en sloten hen op tussen ontoegankelijke berghellingen en de zee; want de laatstgenoemde werd begrensd door een steile en onbegaanbare bergketen die zich tot aan de oever uitstreckte en elke uitweg afsneed. Tussen de bergkammen en de zee zaten de Hebreëën vast en de enige uitweg naar de vlakke hadden de Egyptenaren met hun troepen versperd!” (Joodse Oudheden, boek 2, hoofdstuk 15, paragraaf 3).

Deze gedetailleerde beschrijving bevestigt de geografische gesteldheid van het terrein zoals ik in het vorige deel van deze studiereeks heb uitgelegd. De door Josephus Flavius genoemde ontoegankelijke berghellingen tegenover de zee kunnen volgens mij derhalve met de Jabal al Kaaliya, de Jabal Umm Zaytah, de Jabal ar Ramlīyah en de uitlopers van de Jabal 'Ataqah geïdentificeerd worden en met “de onbegaanbare bergketen die zich tot aan de oever uitstreckte” kan zonder meer de Jabal al-Jalālah al Bahariyah bedoeld zijn, die de zuidelijke vluchtweg blokkeerde, want de archaische rotsen van dit hoge plateau lopen inderdaad steil naar beneden in de Rode Zee. En zoals reeds eerder gezegd verhinderde de oprukkende legermacht aan de noordoostkant van de Jabal 'Ataqah elke ontsnappingspoging in de richting van Suez. Zo waren de Israëlieten volledig ingesloten tussen de zee, de bergen en de Egyptenaren.

Nu zij ogenschijnlijk in de val zaten, werden de B'nei Yis'ra'el [kinderen van Israël] door grote vrees bevangen en sommigen van hen riepen tot de Eeuwige. Hun vrees bracht hen er toe om te bidden en zij deden wat juist was! Wanneer we ons in een gevaarlijke situatie bevinden waar geen gemakkelijke ontsnapping mogelijk is, moeten we het uitroepen tot de Eeuwige, want alleen bij Hem vinden wij bescherming in de moeilijkste omstandigheden: “G'd is voor ons een veilige schuilplaats, een betrouwbare hulp in de nood. Daarom vrezen wij niet, al wankelt de aarde en storten de bergen in het diepst van de zee. Laat de watervloed maar kolken en koken, de hoge golven de bergen doen beven!” (תהלים Tehilim [Psalmen] 46:2-4). Voor een deel van de Israëlieten was תהלים Tehilim [Psalmen] 20:8 als reactie op de aanstormende strijdswagens en paarden zeer toepasselijk: “Sommigen vertrouwen op strijdswagens, anderen op paarden, maar wij beroepen ons op de Eeuwige, onze G'd!” (Groot Nieuws Bijbel). Zij vertrouwden op de Eeuwige en zij riepen Hem aan om hulp. Anderen daarentegen keken helaas slechts naar hun eigen omstandigheden en begonnen tegen Moshe te klagen.

Sarcastisch verwijt

“Ze zeiden tegen Moshe: Waren er soms in Egypte geen graven, dat u ons hebt meegenomen om in de woestijn te sterven? Hoe kon u ons dit aandoen! Waarom hebt u ons uit Egypte weggehaald?” (שמות Sh'mot [Exodus] 14:11).

Toen de Israëlieten hun achtervolgers zagen, werden ze doodsbang en sommigen van hen klaagden bitter bij Moshe en maakten hem zware verwijten omdat hij hen naar een plaats had geleid waar ze niet konden ontsnappen. Hun angst bracht hen tot morren en zorgde ervoor dat ze Moshe de schuld gaven dat ze nu in benauwdheid zaten, terwijl hij hen al van tevoren had gezegd dat dit allemaal deel uitmaakt van G'ds plan om met de farao definitief af te rekenen. In plaats van daarop te vertrouwen en gewoon af te wachten hoe de Eeuwige hen zou bevrijden beledigden en bespotten ze Moshe op de meest sarcastische en bijtende toon die mogelijk was met de vraag: “Waren er niet genoeg graven in Egypte dat u ons hier naar de woestijn hebt gebracht om te sterven?” (Het Boek). Deze vraag was zeer ironisch bedoeld, want geen enkel land had zo veel graven als Egypte! De Egyptenaren waren geobsedeerd door de dood en daarom hadden ze ongeveer driekwart van hun land beschikbaar voor graflocaties. De prachtige piramides zijn in wezen niets anders dan reusachtige grafmonumenten! Er werd heel veel aandacht besteed aan het balzemen en mummificeren van overleden farao's en andere vooraanstaanden. Geen enkel ander volk was zo gespecialiseerd in graven als de Egyptenaren. De vele inscripties die in de ruïnes langs de Nijl gevonden werden getuigen hiervan.

Ook in de tweede vraag schuilde pure ironie: “Wat hebt u ons aangedaan door ons weg te voeren uit Egypte?” (Willibrordvertaling). NBV: “Hoe kon u ons dit aandoen?” Wel, Moshe heeft hen dit niet aangedaan, dat deed de Eeuwige!!! Bovendien komt dat woord erg beschuldigend over! Iemand iets aandoen betekent immers ervoor zorgen dat iemand iets ergs meemaakt. Moshe deed helemaal niets dat een dergelijke beschuldiging zou ondersteunen. Desalniettemin twistten zij met Moshe omdat hij hen uit Egypte weggehaald had, maar in dat twisten met hem

beledigden zij eigenlijk indirect de Eeuwige zelf! Rabbi Moshe ben Nachman (1194-1270), beter bekend als Nachmanides of de Ramban, had echter het vermoeden, dat ze niet het geloof in G'd verloren hadden, maar in Moshe! Zij dachten dat hij op eigen houtje had gehandeld door hen in zo'n precaire situatie te brengen. Als zij daadwerkelijk zo over hem dachten, dan hadden ze niet goed naar hem geluisterd en ook niet gezien wat hij allemaal voor hen deed in opdracht van de Eeuwige. Hun beschuldigingen sloegen helemaal nergens op, want geen enkel redelijk denkend mens zou werkelijk kunnen denken dat Moshe dit allemaal gepland had om zijn eigen volk naar hun dood in de wildernis te leiden. Nee, ik ben nog steeds van mening dat degenen die Moshe berispten en hem alle schuld in de schoenen schoven, in werkelijkheid een gebrek aan geloof in de Eeuwige en een verlies van vertrouwen in Hem toonden, terwijl ze toch niet zo lang geleden met eigen ogen Zijn grenzeloze macht in de plagen gezien hadden. Toch gingen ze verder met Moshe verwijten te maken:

Ondankbaarheid jegens Moshe en de Eeuwige

“Hebben we niet al in Egypte gezegd: Laat ons toch met rust, laat ons maar als slaven voor de Egyptenaren werken, want dat is altijd nog beter dan om te komen in de woestijn?” (שמורת Sh'mot [Exodus] 14:12).

Dit was een rechtstreekse hint naar o.a. hoofdstuk 5:21, waar de Israëlitische opzichters van de farao te horen kregen dat ze vanwege de bemoeienis van Moshe en Aharon de slaven nog harder moesten laten werken en verbitterd tegen hen zeiden: *“Moge de Eeuwige jullie straffen! Jullie hebben ons bij Farao en zijn mensen in een kwaad daglicht gesteld. Jullie hebben hun zelfs een reden gegeven om ons te doden!”* (Het Boek). Groot Nieuws Bijbel: *“We hopen dat de Eeuwige jullie hiervoor straft! Want nu hebben we bij de farao en zijn hof een slechte naam gekregen. Jullie hebben hun de stok in handen gegeven waarmee ze ons kunnen slaan!”*

Als gevolg daarvan wilden de Israëlieten niet naar hen luisteren, toen zij in hoofdstuk 6:6 aan hen bekend maakten, dat de Eeuwige Zijn enorme macht zou gebruiken en grote wonderen zou doen om hen uit de slavernij te bevrijden, maar de Egyptenaren zwaar zou straffen. Zodoende lezen we in vers 9: *“Moshe bracht deze woorden over aan de Israëlieten, maar zij hadden er geen enkele aandacht voor. Zij waren ongeduldig en ook afgemat door het zware werk!”* (Groot Nieuws Bijbel). Het Boek: *“Moshe vertelde het volk wat G'd had gezegd, maar zij wilden niet naar hem luisteren. De gevolgen van zijn eerdere uitspraken hadden hen totaal ontmoedigd!”* Ik neem aan dat ze bij hun afwijzende houding naar Moshe en Aharon toe ongeveer dezelfde woorden gebruikten waar in vers 12 van hoofdstuk 14 naar wordt verwezen: *“Laat ons toch met rust! We willen slaven blijven van de Egyptenaren. Je kunt altijd nog beter slaaf zijn in Egypte dan sterven in de woestijn!”* (Groot Nieuws Bijbel).

Eigenlijk is het toch treurig dat zij zich dit gesprek, dat niet eens in de Bijbel is opgenomen, nog wel duidelijk herinnerden, maar dat ze blijkbaar helemaal vergeten waren dat juist zij het geweest zijn die over hun slavenjuk geklaagd en gejammerd hebben en de Eeuwige smeekten, hen daarvan te verlossen. De taak van Moshe om hun bevrijding te bewerkstelligen was juist een direct gevolg van hun geklaag, zoals we al bij zijn roeping bij de brandende braamstok lezen. Daar zei de Eeuwige tegen hem: *“Ik heb gezien hoe ellendig Mijn volk er in Egypte aan toe is, Ik heb hun jammerklachten over hun onderdrukkers gehoord, Ik weet hoe ze lijden. Daarom ben Ik afgedaald om hen uit de macht van de Egyptenaren te bevrijden, en om hen uit Egypte naar een mooi en uitgestrekt land te brengen [...] De jammerklacht van de Israëlieten is tot Mij doorgedrongen en Ik heb gezien hoe wreed de Egyptenaren hen onderdrukken. Daarom stuur ik jou naar de farao: jij moet Mijn volk, de Israëlieten, uit Egypte wegleiden!”* (שמורת Sh'mot [Exodus] 3:7-10).

We weten allemaal dat Moshe daar echt niet op zat te wachten, maar hij deed het toch met het gevolg dat de farao de werkdruk verhoogde en de Israëlieten juist boos op Moshe werden hetgeen zeer onterecht was. Juist toen hij door de Eeuwige wederom naar de Israëlieten gestuurd werd om hun spoedige bevrijding aan te kondigen kreeg hij van hen te horen dat hij ze met rust moest laten, terwijl zij korte tijd daarvoor nog steen en been hadden geklaagd en gejammerd hoe moeilijk zij het hadden, zoals we in de verzen 5 en 6 van hoofdstuk 6 kunnen lezen, waar de Eeuwige tegen Moshe zei: *“Ik heb het gejammer van de Israëlieten over de*

slavenarbeid die hun door de Egyptenaren is opgelegd gehoord, en dat heeft Mij aan die belofte herinnerd. Daarom moet je dit tegen hen zeggen: Ik ben de Eeuwige! Ik zal de last die de Egyptenaren jullie opleggen van je afnemen, Ik zal jullie uit je slavenbestaan bevrijden. Met opgeheven arm zal Ik jullie verlossen en de Egyptenaren zwaar straffen!” En dan lezen we dus in vers 9: “Moshe bracht dit aan de Israëlieten over, maar ze wilden niet naar hem luisteren, moedeloos als ze waren door de zware dwangarbeid...”

Dat ze niet naar hem wilden luisteren is al erg genoeg, maar dat ze Moshe er nu ook nog aan herinnerden dat ze destijds tegen hem zeiden, hen met rust te laten en dit nu herhaalden, is pure ondankbaarheid jegens hem, die voor hen herhaaldelijk de nek uitstak bij de farao en zich getrouw en gehoorzaam door de Eeuwige als instrument liet gebruiken voor hun bevrijding door diens aanwijzingen en bevelen uit te voeren. En nu kreeg hij stank voor dank en maakten ze hem het verwijt dat hij hen gedwongen zou hebben om het werk neer te leggen en uit het slavenhuis te vertrekken. Toen ze zagen dat de Egyptenaren zwaar geteisterd werden door de tien plagen voelden zij zich sterk en hadden zelfs het lef om hun voormalige slavendrijvers en burens te beroven, maar nu ze in de problemen dachten te komen zakte hun moed in de schoenen en kozen ervoor om de Egyptenaren liever weer als slaven te dienen dan aan de oever van de Rietzee te sterven. Hiermee gaven zij te kennen een lage minachting van de vrijheid te hebben, die de G'd van hun vaders hen had geschonken, door boven haar de voorkeur geven aan terugkeer naar de slavernij omdat er aan de vrijheid nu blijkbaar toch wel enige moeilijkheden verbonden waren.

De Israëlieten waren nog geen week uit Goshen vertrokken en ze leken nu al de ellende van de slavernij waarvan ze tot de Eeuwige riepen riepen om verlost te worden, compleet vergeten te zijn door te denken dat het in de slavernij van Egypte beter voor hen was dan erop te vertrouwen dat de Eeuwige Zich aan Zijn woord zou houden. Zij waren blijkbaar even spoedig G'ds zegeningen vergeten als de Egyptenaren de straffen waren vergeten. Het waren immers dezelfde plagen die de Egyptenaren raakten en de Israëlieten bevrijdden. De Israëlieten waren nu vrij, maar dachten zij nu als vrije mensen? Sommigen gelukkig wel en anderen helaas niet. Zij reageerden hun angst en hun frustratie op Moshe af en vertrouwden niet op de Eeuwige.

Toch toonde Hij geduld met hen en had deze dwazen **op dat moment** niet geantwoord naar hun dwaasheid door juist datgene over hen te laten komen waar ze zo bang voor waren. Nee, Hij verdroeg hun ondankbare en kwetsende uitspraken, omdat Hij Zich aan Zijn belofte hield om hen desondanks uit hun benauwdheid te bevrijden zoals geschreven staat: “Onze voorouders in Egypte hechtten geen waarde aan Uw wonderen. Zij dachten niet aan de talloze zegeningen, waarmee U hen overlaadde. Integendeel, zij kwamen tegen U in opstand bij de Schelfzee. G'd verlost hen echter toch, terwille van Zijn eigen naam. Zo werd Zijn grote kracht kenbaar!” (תהלים Tehilim [Psalmen] 106:7-8, Het Boek). Zoals wij allen weten heeft Hij hen later alsnog veroordeeld om in de woestijn te sterven, omdat het helaas niet bij deze ene keer bleef, dat ze onterechte kritiek op Moshe luidkeels hadden geuit waarmee ze openlijk een gebrek aan geloof en vertrouwen in de Eeuwige toonden. Daarom zei Hij in Zijn toorn: “Niemand van degenen die Mijn majesteit gezien hebben en de wonderen die Ik in Egypte en in de woestijn heb verricht, en die Mij nu al tien keer op de proef gesteld hebben door Mij niet te gehoorzamen, zal het land zien dat Ik hun voorouders onder ede heb beloofd. Niemand van hen die Mij hebben afgewezen krijgt het te zien!” (במדבר B'mid'bar [Numeri] 14:22-23). De Eeuwige laat niet met Zich sollen, maar bij de Rietzee zag Hij hun opstandigheid nog door de vingers en liet niemand achter!

Vreest niet, staat vast en ziet het heil van de Eeuwige

“Maar Moshe antwoordde het volk: Wees niet bang, wacht rustig af. Dan zult u zien hoe de Eeuwige vandaag voor u de overwinning behaalt. De Egyptenaren die u daar nu ziet, zult u hierna nooit meer terugzien! De Eeuwige zal voor u strijden, u hoeft zelf niets te doen!” (שמורת Sh'mot [Exodus] 14:13-14). Het Boek: “Maar Moshe kalmeerde het volk. Wees maar niet bang. Blijf gewoon waar u bent en kijk hoe de Eeuwige ons vandaag redt. De Egyptenaren die daar aankomen, zult u nooit meer zien!”

Moshe zag dat de Eeuwige zich van deze mopperaars helemaal niets aantrok en daarom kon ook hij **op dat moment** de beledigingen een aantijgingen voorbijzien, die zij hem aan zijn hoofd

slingerden. Moshe reageerde edelmoedig. In plaats van hen te bestraffen, vertroostte hij hen juist met een bewonderenswaardige kalmte en de vaste zekerheid dat G'd met hen was en hen spoedig zou verlossen. Hij zei bemoedigend: "Vreest niet! Weest niet bang!" en hij verzekerde hun dat de G'd van hun voorouders hen zal verlossen en voor hen zal strijden. Toen Moshe dit zei had hijzelf nog geen enkel idee hoe de Eeuwige hen precies zou helpen, maar hij wist wel dat Hij zeer zeker zou helpen en dat was voor hem meer dan voldoende. Hij wist niet wat G'd zou doen, maar hij wist wel wat het resultaat zou zijn, namelijk de uitredding van Israël en de vernietiging van het Egyptische leger! Daarom kon hij zonder enige twijfel tegen Israël zeggen: "De Eeuwige zal voor u strijden!" Moshe wilde dat alle Israëlieten ooggetuigen zouden zijn van het feit dat hun bevrijding niet hun eigen werk was, maar een machtige daad van de Eeuwige. Zij konden als toeschouwers aan de zijlijn blijven staan en hoefden niets te doen, want de overwinning op de Egyptenaren was een g'ddelijke handeling, geen menselijke. Hij kon dit vol vertrouwen en vol overtuiging zeggen omdat de Eeuwige hem reeds in Etam verzekerd had, dat Hij de farao en zijn leger zou vernietigen. Om deze reden voegde hij eraan toe dat ze de Egyptenaren waar ze nu zo bang voor waren, daarna nooit meer zouden terugzien. In de HSV studiebijbel wordt er in een verklaring van de woorden "Weest niet bevreesd", uitgelegd, dat Israël daarmee de aansporing krijgt om niet bang te zijn voor welk volk ook of in welke situatie ook, maar alleen HaShem te vrezen. Toch dat was niet alles. Moshe zei nog iets heel belangrijks, maar dat wordt pas duidelijk als we de Hebreeuwse grondtekst lezen:

אל־תִּירָאוּ הַתִּיַצְבוּ וּרְאוּ אֶת־יְשׁוּעַת יְהוָה אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה לָכֶם הַיּוֹם:

Al-tira'u hit'yatz'vu ur'u et-Yeshuat haShem asher-ya'ase lachem haYom!

Jitschak Dasberg vertaalt vers 13 in de orthodoxe Chumash-vertaling van het NIK als volgt: "Maar Moshe zei tegen het volk: Weest niet bevreesd, houdt stand en ziet **de hulp** die de Eeuwige jullie vandaag zal verlenen!" Leidse Vertaling: "Vreest niet! Blijft staan en aanschouwt **de redding** die de Heer u heden zal aanbrengen!" NBG: "Vreest niet, houdt stand, dan zult gij **de verlossing** des Heren zien, die Hij u heden bereiden zal!" HSV: "Wees niet bevreesd, houd stand, zie **het heil** van de HEERE dat Hij vandaag nog voor u zal bewerken!"

Waar het mij hierbij om gaat zijn Hebreeuwse woorden יְשׁוּעַת יְהוָה Yeshuat HaShem, die met "hulp van de Eeuwige" vertaald kunnen worden, maar ook met "redding", "verlossing" en "heil" van de Eeuwige, en het is daarom niet zo verwonderlijk, dat het Hebreeuwse woord voor "Helper", "Redder", "Verlosser" en "Heiland" יֵשׁוּעַ Yeshua is, de oorspronkelijke Hebreeuwse en Aramese naam van Jezus. En zo zegt Moshe tegen zijn volk in feite: "Zijt niet bang, houdt stand, dan zult gij Yeshua zien!" Dat dit niet zomaar uit de duim gezogen is, maar dat Yeshua daadwerkelijk bij deze gebeurtenis aanwezig was, zal ik de volgende keer nader uitleggen, want Hij is degene die was en die is en die komen zal! Amen!

Werner Stauder